

STUDIEKREDSMATERIALE 2016
"Sola Fide" – "Ved troen alene"

"Sola Fide"

Inspiration til studiekredsaftener om Luthers trosbegreb

Studiekredsmateriale til brug i menighederne med henblik på en markering af reformationsjubilæet 2017

I 2017 er det 500 år siden, at Martin Luther slog sine 95 teser op på døren til Slotskirken i Wittenberg, hvilket i dag opfattes som startskuddet for reformationen. Dette jubilæum markeres i hele den protestantiske verden. Også den Evangeliske Lutherske Folkekirke i Danmark er med til at markere denne milepæl indenfor kristendommen, kirkens og Europas historie.

I denne anledning blev der i de enkelte stifter nedsat særlige udvalg, der arbejder med at forberede fejringen af 500 års jubilæet for reformationen. I Helsingør Stift vil vi tilbyde et treårigt studiekreds-forløb som optakt til selve jubilæet. Vi planlægger et udarbejdet noget "grydeklart" inspirationsmateriale, der i de enkelte sogne kan bruges til forberedelse af reformationsgudstjenester samt til studiekredse.

Vi har valgt følgende emner:

2015: Sola Scriptura (dette materiale er fortsat tilgængelig på Helsingør Stifts hjemmeside)

2016: Sola Fide (dette materiale præsenteres nedenstående)

2017: Sola Gratia (planlagt)

Med henblik på en markering af reformationsdagen 2016 tilbyder Helsingør Stiftsudvalget hermed to gudstjenesteliturcier samt materiale til studiekredsarrangementer, der med udgangspunkt i Luthers slagord: "Sola Fide" kredser om reformationstidens og vores moderne tilgang til troen.

Materialet til de enkelte studiekredsmøder består hver især af følgende: 1) en (eller flere) udvalgte Luthertekster, 2) en kort introduktion, der uddyber tekstens historiske baggrund samt opidser enkelte systematisk-teologiske spørgsmål, samt 3) supplerende litteraturforslag til en aktuell drøftelse.

- *Gudstjenesteliturcier for 2016 er udarbejdet af sognepræsterne Susanne Norsk Østrup Leiding og Peter Fagerlund.*
- *Studiekredsmaterialet er sat sammen af sognepræsterne Dorothea Glöckner og Troels Bak Stensgaard.*

STUDIEKREDSMATERIALE 2016 "Sola Fide" – "Ved troen alene"

Første møde:

Hvad vil det sige: at tro på Gud? (tro som tillid)

1.1) Introduktion til Luthers Store Katekismus (1529)

ved Dorothea Glöckner, Glostrup sogn (2015), under inddragelse af Martin Luther: Den store Katekismus ved Leif Grane, Det Danske Bibelselskab, 1976, s. 9–48.

Luthers store Katekismus er en enestående sammenfatning af hans kristendomsforståelse, idet den bestræber sig på at få alt det med, som enhver kristen – ifl. Luther – burde være fortrolig med. Men mens Luthers Lille Katekismus blev den suverænt mest betydningsfulde og udbredte folkebog i den kristne børnelærdom i den lutherske verden, og endnu den dag i dag findes optrykt i uddrag i Den Danske Salmebog, var hans Store Katekismus mest beregnet på præsterne som en hjælp til deres undervisning i og prædikener over katekismusstoffet.

"Anvendelsen af ordet "katekisme" om den bog, der danner grundlaget for en kristelig oplæring, synes at være Luthers idé. Ordet selv har derimod været anvendt i kirken siden oldtiden. Det betød oprindeligt ikke en bog, men selve den undervisning, der ved voksendåb gik forud for dåben. Ordet er dannet af et græsk verbum, der betyder "meddele, lære, undervise" o.lign., og som allerede i Det nye Testamente bruges om kristen belæring og formaning. Idet ordet derefter blev overtaget af kristne, latinske forfattere som låneord, "catechisare", fik det sin særlige betydning af kristen undervisning. Derfra var vejen ikke lang til dannelsen af substantivet "catechismus", der senere også blev overført til græsk.

Efterhånden som barnedåben mere eller mindre fortrængte voksendåben, fortsatte man med at betegne den proces, der gik forud for dåben, som katekisme. Hermed tænkte der bl. a. på de spørgsmål, som fadderne var forpligtet til at svare på. Men ved siden af havde man i kirken en fornemmelse af, at dåben burde følges af en undervisning, hvis indhold til forskellige tider har haft en varieret karakter. Fra oldkirken stod det fast, at enhver kristen måtte kende troens indhold, som det er overleveret i dåbsbekendelsen. Fra Karl den Stores tid kender vi en forordning om, at enhver kristen må kunne Den apostolske Trosbekendelse og Fadervor udenad. Katekismusundervisningen var altså som i oldkirken mundtlig undervisning, og derved blev det af gode grunde middelalderen igennem, da de fleste mennesker jo ikke kunne læse og skrive. Det vigtigste blev derfor selve tilegnelsen af ordene.

En udvidelse af denne meget elementære undervisning fandt sted, efterhånden som skriftemålet trængte igennem. Trosbekendelsen og Fadervor slog ikke til som forberedelse til skriftemål og altergang. Man havde fra gammel tid kendt opregninger af "døds synderne". I senmiddelalderen kom De ti Bud til ære og værdighed igen som et nyttigt "skriftespejl", dvs. som egnede til at foreholde den skriftende hans synder og til at vejlede ham ved syndsbeholdelsen. Især i tiden forud for det pligtige årlige skriftemål ved påsketid blev det i det 14. og 15. århundrede almindeligt at prædike over De ti Bud, Trosbekendelsen og Fadervor" (Martin Luther: Den store Katekismus ved Leif Grane, Det Danske Bibelselskab, 1976, s. 9 f.).

Det er disse traditioner, Luther knytter an på, da han udsender sine to katekismer i 1529. Og tænk, hvis Luther ikke havde skrevet sine forklaringer til troens hovedstykker, "således som en hufader letfatteligt skal lære sin husstand dem". Så ville vi måske i dag forholde os til andre bibelske tekster eller dogmatiske skrifter – som centrale udsagn for vores tro. Tanken er i hvert fald spændende, hvilke hovedstykker en evt. alternativ moderne katekismus skulle indeholde? Ville vi fortsat vælge de ti bud, trosbekendelsen, fadervor og sakramenterne som mest centrale for vores kristne tro?

STUDIEKREDSMATERIALE 2016

”Sola Fide” – ”Ved troen alene”

Luther har desuden placeret de ti bud i en helt særlig position, ved at han brugte dem som indledning til hans katekismer. Når vi følger det første af de ti bud: ”Du må ikke have andre guder”, så svarer det til trosbekendelsens første artikel, hvor der er tale om vores tro på Gud, den almægtige, himlens og jordens skaber. Tro er tillid til Gud. Det er Luthers helt afgørende bestemmelse. ”Vi skal over alle ting frygte og elske Gud og stole på ham.” Således står det i Luthers lille katekismus. Og i den store katekismus bliver dette krav yderligere uddybet, når Luther fastholder, ”at alene hjertets tillid og tro frembringer både Gud og afgud”. Troen er dermed ikke et modstykke til viden, men det er tillid og mistillid, tro og tvivl, der står overfor hinanden. Men hvordan kan vi livet igennem værne om vores tillid til Gud og hinanden? Og hvordan kan vi skelne mellem Gud og afgud?

1.2) Martin Luther: Den store Katekismus, 1. Del. de ti bud, Det første bud: Du skal ikke have andre guder. i: Martin Luther: Den store Katekismus ved Leif Grane, Det Danske Bibelselskab, 1976, s. 38–48. Teksten findes som bilag til dette studiekredsmateriale.

1.3) supplerende artikler:

Peter Lodberg: Tanker om tro, i: Peter Lodberg: Tro. Tænkepauser 34, 2015, s. 6–14.

N. Otto Jensen: Troen, i: Luthers Gudstro. En indførelse i Luthers tankeverden, Gads Forlag 1959, s. 175–186.

N.H. Arendt: Den store forudsætning, i: Frihed. Martin Luther i kortform, Eksistensen 2016, s. 27–38.

(N. H. Arendts bog må dog ikke gøres tilgængeligt digitalt. Derfor anbefaler vi, at deltagerne hhv. den præst, der afholder studiekredsen, anskaffer bogen, som i sin helhed er meget velegnet til brug ved studiekredse.)

STUDIEKREDSMATERIALE 2016 "Sola Fide" – "Ved troen alene"

Andet møde:

Hvad vil det sige: at tro på Kristus? (tro som ny fødsel)

2.1) Introduktion til Luthers Kommentar til Gal. 3, 24-29 i Luthers Store Galaterbrevskommentar II (1531),

ved Dorothea Glöckner, Glostrup Sogn (2015), jf.: Martin Luther: Skrifter i udvalg, Store Galaterbrevskommentar II, oversat af sognepræst, lic. teol. Helge Haystrup, Credo Forlag København 1992, s. 9–11 (Indledning) og jf: Das Neue Testament Deutsch. Teilband 8, NTD8, Die Briefe an die Galater, Epheser, Philipper, Kolosser, Thessalonicher und Philemon, übersetzt und erklärt von Jürgen Becker, Hans Conzelmann, Gerhard Friedrich, Vandenhoeck&Ruprecht, Göttingen und Zürich 1990, s. 1–7 (Einleitung) samt 41–46 (Kommentar til Gal 3, 19-29).

I Galaterbrevet fra det Nye Testamente fremlægger Paulus sine synspunkter angående forholdet mellem lov og evangelium samt angående spørgsmålet om, hvordan mennesket kan retfærdiggøres. Det udsagn fra Romerbrevet, som blev så afgørende for Luthers teologi, nemlig at "Den retfærdige skal leve af tro" (Rom. 1, 17), udfoldes derved på sin egen vis (jf. teksten til 3. møde, Luthers fortale til de latinske skrifter, hvor Luther selv beskriver sin reformatoriske opdagelse af Rom 1, 17). I Galaterbrevet drøfter Paulus, hvordan mennesket bliver retfærdiggjort uden lovens gerninger, alene ved at tro på Kristus.

I teologihistorien blev dette bibelske brev derfor også omtalt som "det lille Romerbrev". Og ligesom Luther har omtalt sin "reformatoriske opdagelse" under henvisning til Romerbrevet kap. 1, vers 17, så har også Galaterbrevet været særdeles vigtigt for ham. Således skriver Helge Haystrup, at "Luther selv havde et særligt forhold til Galaterbrevet; dette udtrykte han ved at omtale brevet som "min Käthe" – han havde et kærlighedsforhold til dette brev som til sin hustru. Han fandt her evangeliet udtrykt i dets renhed og klarhed som et værn mod enhver forfalskning" (Martin Luther, Store Galaterbrevskommentar II, oversat af sognepræst, lic. teol. Helge Haystrup, ovenstående henvisning, s. 7).

For at formidle et indtryk af Luthers tolkning af det paulinske trosbegreb har vi valgt, at læse Luthers kommentar til Galaterbrevet, kap. 3, vers 24–29. For her, i Galaterbrevets tredje kapitel, drøfter Paulus decideret forholdet mellem lovgerninger og tro, han omtaler Abrahams tro og fortsætter ved at diskutere forholdet mellem loven og Kristus. Og mens loven tolkes som en opdrager, påpeger Paulus, at vi ikke længere er under denne opdrager, efter at troen er kommet (jf. Gal. 3, 25). Paulus minder os om, at vi alle er Guds børn ved troen, i Kristus Jesus (jf. Gal. 3, 26). I denne sammenhæng spiller dåben en særlig rolle, for ved at være døbt, har vi ikklædt os Kristus (jf. Gal. 3, 27).

I sin udlægning af disse paulinske vers pointer Luther, at det, at iføre sig Kristus er ensbetydende med en ny fødsel. Troen tolkes her gennem den forandring, der sker med os, når vi ifører os Kristus: vi får en ny vilje, der fødes nye følelser, guds frygt, tillid til Gud og håb. Og selvom Gud har sat forskellige ordninger i verden, love og livsformer, der bør overholdes, så medfører disse dog på ingen måde til at vi kan opnå nåden og det evige liv. Tværtimod har Kristus ophævet alle love i hele verden, og vi bliver retfærdiggjort alene på grund af ham. Således skal vi tro, at intet er os nærmere og dybere i vort indre end Kristus. Kristus lever i os, og derfor "er troen en vedvarende seen hen til Kristus alene" (Martin Luther, Store Galaterbrevskommentar II, ovenstående henvisning, s. 79).

Ud fra vores aktuelle tilgang til verden, der ikke mindst er præget af en multireligiøs kontekst, kan vi dog spørge, hvorvidt retfærdiggørelsen af troen ubetinget betyder, at det er troen på Kristus, der alene er saliggørende. Kan vi lade være med at kæmpe om nåden, ved at prøve på, at leve op til Guds bud og love – selvom vi ikke tror på Kristus? Denne tvang til lovopfyldelse kan nok genkendes i vores moderne kamp om

STUDIEKREDSMATERIALE 2016

”Sola Fide” – ”Ved troen alene”

anerkendelse og succes i arbejdslivet og i vores forsøg på, at realisere os selv. Men hvordan kan det undgås? Er der ingen anden vej, end at Gud måtte blive menneske, for at vi – som troende - kan blive født på ny? Og er vi enige med Luther i, at vi i dåben tilegner os denne nye fødsel? Eller hvad er dåbens betydning for os?

2.2) Martin Luther: Kommentarer til Galaterbrevet, kap. 3, vers 24–29,

i: Martin Luther, Skrifter i udvalg, Store Galaterbrevskommentar II, oversat af sognepræst, lic. teol. Helge Haystrup, Credo Forlag København 1992, s. 64–80.

Teksten findes som bilag til dette studiekredsmateriale.

2.3) supplerende artikler:

Jan Lindhardt: Jesus Kristus, i: Katekismus i kristendom. Børnelærdom for voksne, Rosinante 2000, s. 71–77.

Jan Lindhardt: Opstanden fra de døde, i: Katekismus i kristendom. Børnelærdom for voksne, Rosinante 2000, s. 78–81.

N. H. Arendt: Befrielse, i: Frihed. Martin Luther i kortform, Eksistensen 2016, s. 15–25.

(N. H. Arendts bog må dog ikke gøres tilgængeligt digitalt. Derfor anbefaler vi, at deltagerne hhv. den præst, der afholder studiekredsen, anskaffer bogen, som i sin helhed er meget velegnet til brug ved studiekredse.)

STUDIEKREDSMATERIALE 2016 "Sola Fide" – "Ved troen alene"

Tredje møde:

Luthers reformatoriske opdagelse og den dobbelte retfærdighed.

ved Troels Bak Stensgaard, Vestervang sogn.

3.1) Introduktion

Til studiekredsens 3. aften foreslås her to Luther-tekster, som uddyber temaet fra de to første aftener fra hhv. en historisk og en systematisk synsvinkel. De kan selvfølgelig bruges sammen eller hver for sig, hvis man f.eks. fortrækker at behandle Luthers vej til reformationen og den 'reformatoriske opdagelse' den første aften i forløbet.

Af sekundærlitteratur skal med det samme fremhæves Niels Henrik Arendts lille bog: Frihed. Martin Luther i kortform, Anis 2015. Arendts bog med dens smukke billedfortolkninger af Sabine Pedersen er i sig selv et oplagt valg til en studiekreds om Luther og hans teologi, men er også velegnet til hurtigt at forberede en studiekreds, hvor man fordyber sig i længere Luthertekster end de meget korte 'godbidder', som Arendt bringer. Det gælder ikke mindst fordi bogens fem letlæste kapitler afsluttes med >>refleksionsafsnit<<, som er en god hjælp til at 'åbne Luther op' ved hjælp af vor egen tid og selvforståelse.

3.1.1) Luthers fortale til hans samlede latinske skrifter (1545).

Den første tekst er Luthers berømte fortale til udgivelsen af hans samlede latinske skrifter i 1545, hvor reformatoren selv beskriver sin vej til reformationen, og som her er tilgængelig i en ny oversættelse ved Finn. B. Andersen (hvis hjemmeside www.lutherdansk.dk er et godt sted til at finde Luther-tekster i dansk oversættelse).

Fortalen bringer Luthers berømte og gribende beskrivelse af hans reformatoriske opdagelse i det sorte tårn i Wittenberg, hvor den 'passive' betydning af ordene i Rom 1,17 om Guds retfærdighed gik op for ham, så han følte han blev født på ny og kunne gå ind i paradiset gennem åbne porte. Forud går i fortalen Luthers redegørelse for hans lange vej til reformationen. Jeg foreslår at man også læser den i studiekredsen og så supplerer med historiske oplysninger om Luthers biografi og reformationens baggrund: Luthers barndomshjem og tidlige uddannelse, beslutningen om at blive munk efter tordenvejret ved Stotternheim i 1505, den katolske kirke i senmiddelalderen og dens lære om bodssakramentet og nåden som en ny 'natur', som man skulle gøre sig fortjent til ved først at 'gøre hvad man selv kunne'; den udbredte krisestemning og angst for dom og fortabelse i senmiddelalderen, som vi herhjemme især kender fra kalkmalerierne, afladshandlen osv. Hvad angår de begivenheder og kontroverser, som Luther refererer til i fortalens første halvdel, er der førstehjælp at hente i noter til oversættelsen og selvfølgelig meget mere i kirkehistorier og bøger om Luther. Her kan man ligeledes orientere sig om de meget forskellige bud på, hvornår det reformatoriske gennembrud, som må være tekstgennemgangens hovedfokus, egentlig fandt sted, hvilket forskningen er meget uenig om, men som ligger mellem 1513 og 1519. Det er selvfølgelig ikke en god ide at bebyrde sig selv eller studiekredsens medlemmer med de forskellige forslag til en historisk datering af 'tårnoplevelsen', men det kan være frugtbart at overveje sammen, tror jeg, hvorvidt Luthers gribende beskrivelse af en pludselig klarhed er en bevidst eller ubevidst efterrationalisering i 1545, dvs. må ses som en forståelig psykologisk erindringsforskydning eller i sammenhæng med fortalens apologetiske ærinde.

Det første synspunkt redegør den norske teolog Inge Lønning for med ordene:

STUDIEKREDSMATERIALE 2016

”Sola Fide” – ”Ved troen alene”

”Den avgjørende vending Luther omtaler, gikk lenge under det selvfølgelige navnet ”den reformatoriske oppdagelse”. Tilsynelatende med full ret – etter Luthers egen beskrivelse må det jo ha dreiet sig om en opplevelse av den art som setter et markert skille mellom et ”før” og et ”nå”. Erfaringen av et plutselig gjennombrudd fra en tilstand av famling og leting til en tilstand hvor en har fundet og opplever at hele virkeligheten ligger foran en i full flombelysning, er en erfaring mange av menneskehetens store oppdagere har gjort. Men der hvor oppdagelsens gjenstand ikke er ytre, fysiske forhold, vil ofte gjennombrudet vise seg like vanskelig å konstatere ved tid- og stedfesting fra utsiden som det oppleves ekte og selvinnlysende fra innsiden dvs. for den som har haft opplevelsen. For den som betrakter et hendingsforløp på noen avstand, vil ofte det som for hovedpersonen virket som et momentant gjennombrudd, fortone seg som et moment i en jevn utviklingsprosess. Så også i Luthers tilfelle, som vi skal se.”

(Inge Lønning: Det reformatoriske gjennombrud, i: Martin Luther, Verker i utvalg bind 1, 1979, s. 21f).

Det andet synspunkt har den amerikanske reformationshistoriker Lewis W. Spitz, Sr. sammenfattet således: ”A strong apologetic motif is apparent, for Luther wishes to avoid the charge that he had deliberately precipitated a revolution against ecclesiastical authority, had recklessly plunged the church into a schism, and in so doing had involved himself in a patent contradiction between his first obedience and later disavowal of papal power and doctrine. In this preface he begs the reader of his early writings to remember that he was once a pious papist and a monk who became involved in the controversy by accident, not by design. He was forced into ever increasing opposition through the relentless assaults of his adversaries. The more deeply he studied the Scriptures, the stronger became his evangelical convictions.”

(Lewis W. Spitz, Sr. i indledningen til hans oversættelse af fortalen, Luther’s Works, vol. 34, 1960, s. 325.)

Det kan i sammenheng med disse overvejelser over fortalen være en ide at begynne tekstpræsentasjonen med Luthers situation i 1545 – at det er en gammel og erfaren mand, som nu sitter og kigger tilbake på sit livsværk, men ikke uten bagtanker. Det kan også være en ide at starte med at fremhæve, hvad Luther skriver til sidst i fortalen, at han har gjort sine fremskritt lidt efter lidt under sit (slidsomme!) arbejde som professor med at fortolke bibelen, og at det har impliceret anfægtelser og personlige erfaringer. Regin Prenter skrev i 1960 en lille introduktion til Luther, ”Reformatoren Martin Luther”, hvis første kapitel, ”Hvorledes blev Luther reformator?”, bringer en fin teologisk gjennomgang af vor tekst med fokus på det nye i Luthers opfattelse af ”troen alene” i forhold til den katolske frelselære. Den starter med følgende ord, som jeg synes er værd at fremhæve i en studiekreds om ”troen alene”: ”Dette er reformationens hemmelighed. Der stod en stor mand med rige erfaringer og dybe tanker bag reformationen. Men det var ikke *hans* menneskelige storhed, ikke *hans* erfaringer, ikke *hans* tanker, der satte reformationen i gang. Det var *bibelen*, idet den åbnede sig for et anfægtet menneske i kamp for sin sjæls salighed. Dér begyndte reformationen.”

3.1.2) Luthers indholdsoversigt i Galaterbrevskommentaren

Den anden tekst, som her bringes i forslag, er Luthers indledning til hans anden og store Galaterbrevskommentar i Helge Haystrups oversættelse (Credo forlag, København 1984). Kommentaren er allerede blevet introduceret ved studiekredsens andet møde (jf. den tilsvarende introduktionstekst), og stammer fra forelæsninger i 1531, som blev trykt i 1535. Denne tekst giver en koncentreret fremstilling af Luthers opfattelse af den dobbelte retfærdighed, den passive og den aktive, og jeg forestiller mig, at en nærlæsning af teksten i en studiekreds kan komme ind på mange dermed sammenhængende aspekter af Luthers teologi som f.eks. menneskesynet, den ’kristne frihed’, forholdet mellem tro og moral, staten og kirken, lov og evangelium.

STUDIEKREDSMATERIALE 2016

”Sola Fide” – ”Ved troen alene”

Måske man som udgangspunkt kan stille det klassiske spørgsmål ’hvad er et menneske?’ for at diskutere, hvorvidt det at være menneske i åndelig forstand er identisk med altid at retfærdiggøre sig og blive retfærdiggjort. I teksten opridses Luther først tre former for aktiv retfærdighed, den borgerlige lov, kirkeskikke og Guds lov eller de ti buds retfærdighed, hvilket kan danne baggrund for en mere konkret diskussion af hvad retfærdighed kan være. Dernæst præsenterer Luther den passive retfærdighed og siger med stort eftertryk, at den er ”indhyllet i et mysterium, som verden ikke kan begribe, og som selv kristne kun med besvær og under store anfægtelser kan holde fast på”. Men hvorfor siger han så udtrykkeligt, at vi ikke kan se bort fra loven eller vores gerninger af egen kraft – hvorfor er det så svært? Har vi også svært ved det i dag? Og hvorledes er forholdet mellem de to basisformer for retfærdighed – udelukker de hinanden eller er de to dimensioner ved vores tilværelse?

Teksten ender med at pege hen på reformationens værdsættelse af det jordiske liv og menneskelivets opgaver i ’kald og stand’:

”Når jeg i mit indre har den retfærdighed, stiger jeg ned fra Himlen som en regn, der gør jorden frugtbar, det vil sige, jeg træder ind i et andet rige og gør de gode gerninger, der falder for. Hvis jeg er en Ordets tjener, forkynder jeg, trøster de forsagte og forvalter sakramenterne. Hvis jeg er en husfader, så styrer jeg mit hus og min hustru og opdrager mine børn til gudsfrygt og et retskaffent liv. Hvis jeg hører til øvrigheden, passer jeg det embede som Gud har betroet mig. Hvis jeg er en tjener, sørger jeg trofast for min herres fornødenheder. Kort sagt: Den, der med sikkerhed ved, at Kristus er hans retfærdighed, han arbejder ikke blot alvorligt og med glæde i sit kald, men underkaster sig også af kærlighed øvrigheden, selv dens slette love. Han tager alle dette livs byrder og farer på sig, om forholdene kræver det. For han ved, at det er Guds vilje. Og at en sådan lydighed behager ham.”

Sådan fører ”troen alene” med sig, at tro og religion med reformationen ophørte med primært at være et specialområde for professionelle og særligt interesserede som præster og munke og nonner i klostrene. Verden og hverdagslivet i ’kald og stand’ med medmennesket og familien blev værdsat på en anden måde, sådan som man så ofte tilsvarende læser i tekster fra reformationstiden, at den sande valfart ikke er at løbe til de hellige kilder, men med hjælp til sin fattige næste, og at en bonde der synger på sin møgvogn og en pige ved sin væv er Gud mere velbehagelig, end præsten der læser messer i kirken. Disse tanker kan måske føre til en afsluttende samtale i studiekredsen om, hvorvidt reformationen i det lange lykkedes med dette projekt og var med til at fremme et frit og myndigt lægfolk. Eller om det lutherske fokus på ”troen alene” blot har fremmet sekulariseringen i de nordiske lande og Tyskland og gjort religionen til en harmløs indre privatsag, så man måske ligefrem er endt med en ’doven’ og en i forhold til staten underdanig lutheranisme. Selv om det jo også kan være tilfældet, at sidstnævnte misere, hvis der er noget om snakken, ikke skyldes Luthers fokus ”troen alene”, men at man med tiden glemte, hvad Luther så stærkt understreger i Galaterbrevskommentaren, at ”det er de kristnes største kunst og visdom ikke at kende noget til loven, gerningerne og hele den aktive retfærdighed”. Fordi ”ikke engang de kristne kan holde tilstrækkelig fast på” den passive retfærdiggørelse af tro alene, og at man derfor ”bestandigt skal indskærpe den og øve den ved stadig at gøre brug af den”.

3.2) Luthertekster:

Luthers fortale til hans samlede latinske skrifter (1545) samt: Luthers indholdsoversigt i Galaterbrevskommentaren (1531/1535).

Teksterne findes som bilag til dette studiekredsmateriale.

STUDIEKREDSMATERIALE 2016

”Sola Fide” – ”Ved troen alene”

3. 3) supplerende sekundærlitteratur:

Det er ideen med vores forslag til studiekreds, at det skal lette arbejdet dermed, så det er bedst, at man uden videre kaster sig ud i en læsning af kildeteksterne. Men vil man have en håndsækning, så er Niels Henrik Arendts bog ”Frihed. Martin Luther i kortform”, Anis 2015, som før nævnt en letlæst og inspirerende hjælp til en studiekreds om Luther.

Kan man ikke nære sig, er der som nok bekendt en hel del små og store fremstillinger af Luthers tid og teologi på dansk, som man kan fordybe sig i. Det gælder ikke mindst Leif Granes bøger: *Protest og konsekvens. Faser i Martin Luthers tænkning indtil 1525* (1968) og: *Evangeliet for folket. Drøm og virkelighed i Martin Luthers liv* (1983) samt Leif Granes lille folkelige bog i anledning af 500 års-jubilæet for Lutherse fødsel: *Historien om Martin Luther* (1983).

I forbindelse med indholdsoversigten i Galaterbrevskommentaren og den dobbelte retfærdighed som en nøgle til Luthers teologi kan man også få inspiration i Gerhard Ebelings klassiske systematisering af Luthers teologi: *Luther. Einführung in sein Denken* (1. oplag 1964, 5. oplag med efterord af Albrecht Beutel 2006), som findes i norsk oversættelse: *Luther, En innføring i hans tenkning* (1978).

Hvis man ønsker inddrage følgerne af Luthers teologi og protestantismen for den moderne vestlige verden, for menneskesynet og forholdet mellem politik og kristendom, var der en heftig debat derom i tidsskriftet *Kritik* i 2010, numrene 195 og 197, med bidrag af bl.a. Frederik Stjernfelt og Torben Bramming.

Og hvis man har lyst til at læse noget om sammenhængen mellem ”troen alene” og et engageret liv i kald og stand, kan det ske i Marc Koldens artikel: *Early Vocation as a Collorary of Justification of Faith*, som findes i Joseph A. Burgess og Marc Kolden: *By Faith alone. Essays on Justification in Honor of Gerhard O. Forde* (2004). Den kan man ikke låne på folkebiblioteket, men få ved at sende en mail til mig, Troels Bak Stensgaard, trbs@km.dk.